

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ.....	6
1.1. Мовна картина світу в її національному вияві.....	6
1.2. Поняття « концепт» у лінгвістичному розумінні.....	10
1.3. Методи дослідження мовно — ментальних конструктів.....	16
Висновок до розділу I.....	21
РОЗДІЛ II. ВЕРБАЛЬНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТІВ «ПРАВДА» - «КРИВДА» В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРНОМУ ДИСКУРСІ.....	22
2.1. Лексична експлікація концепту «правда».....	22
2.2. Лексичне вираження концепту «кривда».....	23
2.3. Сміслове наповнення опозиції концептів «правда» - «кривда» в українському фольклорному дискурсі.....	27
Висновок до розділу II.....	38
Висновки.....	39
Список використаної літератури.....	42
Список використаних джерел.....	48

ВСТУП

Усна народна творчість є важливою частиною духовного розвитку кожної нації. Вона накопичує досвід попередніх поколінь, містить у собі ідеали, уявлення, погляди на життя та вірування, які формувалися протягом усього існування народу, тим самим досі залишається актуальною. На сьогоднішній день можна простежити, що у фольклорі існує гармонія між мотивами, образами та художніми засобами, різних за часом та джерелами своєї появи.

Для фольклорної української народної культури важливими є концепти «правди» та «кривди». Ці категорії є філософсько-етичними, саме вони формують віртуальний універсум буття. Початкові уявлення українського народу про правду та кривду сформувались та знайшли своє відображення у мовній системі народних казок та балад, які спираються на глибинне філософське знання.

У слов'янській міфології правда і кривда уособлюють головне протистояння.

Мовні засоби народної творчості презентують фольклорне розуміння правди та кривди прямо й опосередковано. У цьому їм допомагають слова, словосполучення, речення з відповідними значеннями (у випадку прямої репрезентації).

У сучасному мовознавстві існує велика кількість визначень поняття «концепт». Серед дослідників, які їх подають, можна виокремити Ю.Степанова, Д. Лихачова, В. Карасика та ін.

Стосовно обраної нами теми поодинокі дослідження концептів правда та кривда у фольклорі, серед них можемо виділити статтю С.Лавриненко «Лінгвокультурний концепт «правда» в українських народних казках», у якій виявлено етноправові семи лінгвокультурної константи «правда» та зроблено спробу з'ясувати способи їх вербалізації в українських народних казках.

Актуальність теми зумовлена відсутністю цілісного аналізу вербального втілення правди та кривди в українському фольклорному дискурсі.

Мета роботи полягає у дослідженні об'єктивації правди та кривди в українському фольклорному дискурсі.

Для досягнення мети потрібно розв'язати такі **завдання**:

- окреслити історію терміну «концепт»;
- проаналізувати поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень;
- проаналізувати виявлення правди та кривди у казках (родинно-побутових та фантастичних).

Об'єктом дослідження є українські народні казки.

Предметом дослідження є особливості вербального представлення правди та кривди в українському фольклорі.

Джерела дослідження:

Українські народні казки

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі було здійснено комплексний аналіз вербальної експлікації концептів “правда” та “кривда” в українському фольклорному дискурсі.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні уявлень про фольклорну вербалізацію ключових для української лінгвокультури концептів.

Практичне значення. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані викладачами-практиками при проведенні занять, присвячених вивченню усної народної творчості та студентами під час написання наукових робіт.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 48 сторінок.

РОЗДІЛ I. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ

1.1. Мовна картина світу в її національному вияві

Складниками загальної картини світу є мовна та концептуальна картини світу. Перша містить сукупність знань про світ, є більш універсальною та спільною для народів з однаковим рівнем знань про світ, друга є засобом експлікації цих знань та відрізняється національною своєрідністю [Коротич, с. 27]. Внаслідок активного звернення до антропологічної парадигми мовних явищ особливого значення у сучасній лінгвістиці набуває феномен мовної картини світу.

Мовознавці у центрі мовної картини світу ставлять людину, що є носієм мови та представником певної культури. З допомогою мови вона вербалізує мовну картину світу, зберігає та передає її із покоління в покоління, за словами О. Залевської, з допомогою асоціацій: «Вербальні асоціації відображають результати доступу через слово до інформаційного тезаурусу індивіда, за ними лежить багатогранний досвід (чуттєвий і раціональний, індивідуальний і соціальний), що забезпечує «вихід» на картину світу у всій різноманітності зв'язків та відношень» [Залевська, с. 286].

В. Телія зазначає, що «Мова замальовує через систему своїх значень та їхніх асоціацій концептуальну модель світу в національно-культурні кольори» [Телія, с. 177].

За визначенням І. Штерн мовною картиною світу є «спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу». Мовознавець зауважує, що інтерпретація навколишнього світу, репрезентована в мовній картині світу, відбувається «за національними концептуально-структурними канонами» [Штерн, с. 156].

Сучасний мовознавець М. Кочерган підтримує думку дослідниці, називаючи мовну картину світу вербалізованою інтерпретацією мовним соціумом навколишнього світу й самого себе в цьому світі» [Коротич, с. 27].

О. Селіванова під мовною картиною світу розуміє «представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості» [Селіванова, с. 365].

У свою чергу В. Жайворонок називає її мозаїкоподібною польовою системою взаємопов'язаних мовних одиниць, «що через складну систему фонетичних явищ, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини, тобто загалом картину світу» [Жайворонок, с. 26].

Мовна картина світу, в свою чергу, створюється в процесі номінації, а її ключовим елементом є слово. Слово виступає як кардинальна одиниця мовної картини світу. Словниковий склад – це потрійна система знаків: система знаків, що служить у мові для вираження системи суб'єктивного людського досвіду стосовно організованої системи дійсності, яка перебуває в процесі постійного розвитку, що отримує мовне вираження. Як смисловий каркас мовна картина світу – це відображення всього оточуючого в мовному досвіді народу у вигляді системи номінацій, організованої сукупності мовних понять, які за допомогою лексем виражають у мовній системі всюди наявні взаємозв'язки та відношення між елементами дійсності, і на цій основі – між мовними поняттями [Апроксимативні методи вивчення, с. 38].

Мовна картина світу є різнорівневим, психологічним, логічним мовним явищем. Г. Колшанський зауважує, що мовну картину світу можна називати мовномисленнєвою картиною світу, адже це два суміжні поняття – мова та мислення людини [Колшанський, с. 37].

Мовна картина світу складається з багатьох елементів, таких як традиції, вірування, ритуали, обряди, цінності, знання, поняття, уявлення, моделі поведінки, стереотипи та інше.

Н. О. Городецька зазначає, що у мовній картині світу знаходять відображення уявлення, вірування, стереотипи, концепти, поняття. Деякі концепти є універсальними, але вони можуть отримувати національно-специфічні особливості під впливом національного менталітету, що і відображається відповідними мовами. Мова демонструє розбіжності у світогляді та національних менталітетах. Концепти вербалізуються не лише окремими словами, а й фразеологічними одиницями (ідіоми у традиційній інтерпретації, прагматичні ідіоми), також реченнями, які проходять лексикалізацію й фразеологізацію та відтворюються в мовленні автоматично при наявності певних асоціацій у комунікативній ситуації [Городецька].

Намагаючись описати таке штучне й абстрактне утворення, як мовна картина світу, лінгвісти використовують різні метафори, порівняння картини світу не лише з сіткою, а й із дзеркалом або автопортретом, який створює художник, позираючи у дзеркало. [Городецька].

За Е. Кубряковою мовною картиною світу є «проекція концептуальної системи нашої свідомості, куди входять концепти, які склались у процесі предметно-пізнавальної діяльності, та концепти, які було виокремлено з об'єднань значень, які повторювались у семантичних структурах слів»

[Кубрякова, с. 7].

У мовній картині світу знаходять відображення уявлення, вірування, стереотипи, концепти, поняття. Деякі концепти є універсальними, але вони можуть отримувати національно-специфічні особливості під впливом національного менталітету, що і відображається відповідними мовами. Отже, мова демонструє розбіжності у світогляді та національних менталітетах. Важливою складовою мовних картин світу є концепти. У сучасній лінгвістиці існують різні підходи до вивчення концептів. У когнітивних

дослідженнях концепти пов'язують феномен значення слова зі знаннями і структурами їх відображення у свідомості. Г. Вежбицька розуміє під концептом об'єкт зі світу ідеального, що має ім'я та відбиває культурно-зумовлене уявлення людини про дійсність. Не можна не погодитись із тим, що концепт – це «одиниця, яка пов'язує в єдине ціле наукові пошуки в галузі культури, свідомості та мови, оскільки він належить свідомості, детермінується культурою і опредмечується у мові» [Вежбицька].

Серед властивостей мовної картини світу Б. Серебренников виділяє її надзвичайну варіативність, мінливість, непостійність, говорячи при цьому, що їй притаманні й елементи спільності, які забезпечують взаєморозуміння людей [12: 6].

Л. Лисиченко вважає, що можна говорити про незмінність мовної картини світу, але лише „в тому сенсі, що в кожній мові зберігаються елементи „архаїчної” картини світу, тобто відбиваються уявлення, які існували в час творення певного слова чи блоку слів” [Лисиченко, с. 40].

А. Уфимцева визначає компоненти, які конструюють мовну модель світу: лексика та граматики мови, ідеологія (у широкому розумінні) колективу, що послуговується конкретною мовою, сама людина, історична та соціальна форма існування мови [Уфимцева, с. 115].

Аналізуючи функції мовної картини світу, Б. Серебренников виокремлює дві, які називає основними:

- «1) означування основних елементів концептуальної картини світу;
 - 2) експлікація засобами мови концептуальної картини світу»
- [Серебренников, с. 6].

На іншу, не менш важливу функцію вказує В. Постовалова: «Спільна картина світу слугує своєрідним посередником не лише під час взаєморозуміння індивідів, а й під час контакту різних сфер людської діяльності, сфер людської культури – філософії, науки, мистецтва і т. ін.»

[Роль человеческого фактора, с. 28].

За словами О. Кубрякової, роль мовної картини світу полягає передусім у типізації дійсності, яка враховує спільні риси різних предметів і явищ, що об'єктивно існують [Роль человеческого фактора, с. 170].

На думку В. Маслової, «мовна картина світу відображує спосіб мовно-мисленнєвої діяльності, характерний для тієї чи іншої епохи, з її духовними, культурними та національними цінностями» [Маслова, с. 71].

1.2. Поняття «концепт» у лінгвістичному розумінні

Слово концепт походить від латинського *conceptus*, що в перекладі означає «думка, уявлення, поняття» та первинно застосовувалося як термін з таких наук, як логіка та філософія. За іншою версією (автор В. Колесов) під концептом розуміється а *conceptum* («зародок», «зернятко»), з якого й виростають у процесі комунікації всі змістові форми його втілення в дійсності [Колесов, с. 81]. На нашу думку, обидві версії походження терміна «концепт» є слушними, хоча суть лінгвістичної категорії краще відбиває друга.

Синонімію лексем «концепт» та «поняття» доводить Ю. Степанов у передмові до монографії «Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования», вдаючись до етимології слів російської мови [Степанов, с.40]. У цій роботі Ю. Степанов зауважує, що, незважаючи на подібність лексичного значення, у мові наукового стилю ці слова досить чітко розмежовані, оскільки є термінами різних наук: поняття вживається головним чином у логіці та філософії, а концепт – термін математичної логіки, останнім часом закріпився в культурології [Степанов, с. 40]. Дослідник диференціює терміни, мотивуючи, що «у понятті, як воно вивчається в логіці та філософії, розрізняють об'єм – клас предметів, який підходить під дане поняття, і зміст – сукупність загальних і суттєвих ознак поняття, що відповідають цьому класу. У математичній логіці терміном концепт називають лише зміст поняття; таким чином термін концепт стає синонімічним терміну об'єм поняття. Інакше кажучи – значення слова це той

предмет чи ті предмети, з якими це слово правильно, відповідно до норм певної мови застосовується, а концепт це смисл слова. У науці про культуру термін концепт уживається – коли абстрагуються від культурного змісту, а говорять тільки про структуру, – взагалі так само, як у математичній логіці. Аналогічно розуміється зміст слова у сучасному мовознавстві» [Степанов, с. 41-42].

Хоча термін є новим у мовознавстві, є підстави говорити, що його формування та розробка тривали протягом усього часу розвитку філософської думки. З одного боку, підґрунтям для терміна є дослідження семантичної системи мови. Серед науковців, які займалися вивченням цієї галузі мовознавства, відомі Аристотель, Н. Арутюнова, В. Виноградов, В. Григор'єв, В. фон Гумбольдт, Р. Карнап, К. Льюїс, О. Потебня, Б. Рассел, Черч та інші. З другого боку, термін концепт розроблявся в термінологічній системі логіки та філософії. Ним оперували М. Бубер, Л. Вітгенштейн, Г. Х. фон Вригтом, Е. Гуссерль, Х.-Г. Гадамер, М. Гайдеггер, Хосе Ортега-і- Гассет, І. Фізер, З. Фрейд, Т. Юнг та інші.

Доцільність залучення лінгвістичного аспекту дослідження явища обґрунтовує О. Аргуткіна, яка зауважує, що етимологія слів, які виражають те чи інше поняття, синоніми, антоніми, коло можливих сполучень, типові синтаксичні позиції, контексти вживання, синтаксичні поля, оцінки, образні асоціації, метафізика, фразеологія, мовні шаблони – усе це створює для кожного поняття індивідуальну «мову»..., що дає можливість здійснити реконструкцію концепту та визначити його місце у звичайній свідомості людини [Аргуткіна, с. 3]. Припускаємо, що повинен бути також зворотний процес: у період активізації дослідження семантичної системи мови, а це можливе тільки при залученні філософського аспекту дослідження, термін концепт було включено до арсеналу мовознавчих понять для позначення певної семантичної універсалії. Підтвердження думки знаходимо у праці Р. Карнапа «Значение и необходимость», де чи не вперше зустрічаємо

аналізований термін із таким поясненням: «Термін «концепт» уживатиметься тут як загальне позначення для властивостей, відношень і тому подібних об'єктів. Для цього терміна особливо важливо підкреслити ту обставину, що він не має розумітися у психологічному смислі, тобто як такий, що має причетність до процесу уявлення, мислення, розуміння і т. ін., він швидше має розумітися як термін, який стосується чогось об'єктивного, що існує в природі і виражається в мові десигнатором, який не має форми речення. Ці зауваження слід розуміти лише як неформальні термінологічні роз'яснення. Їх ні в якому разі не варто розглядати як спробу зозв'язання старої спірної проблеми універсалій» [Корольова, с. 202]. Суттєвим є зауваження автора стосовно «неформальних термінологічних роз'яснень», що свідчить не лише про відсутність на той час визначеного формулювання терміна, але й про незвичність його вживання. Звернемо увагу також на примітку до вказаного видання 1959 року, редакційна колегія якого зазначає: «Англійський термін «concept» зазвичай перекладається словом «поняття». Однак у тих випадках, коли термін «concept» належить до значення якогось важливого у даній книзі спеціального терміна в метамові, який стосується семантичної системи, перекладаючи, аби підкреслити цю обставину, ми вживали термін «концепт» [Краснобаєва, с. 67]. Можемо припустити, що в радянській мовознавчій науці визначений термін як лінгвістична категорія з'явився внаслідок полісемії співзвучного англійського терміна для позначення одного зі значень вітчизняного терміна «поняття», що виділилося в окремий термін семантики.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики термін набуває поширення та теоретичного обґрунтування. Так, серед його дослідників відомі Ю. Степанов, Н. Арутюнова, Н. Рябцева, Б. Борухов, Р. Розіна, О. Кубрякова, С. Нікітіна, Т. Радзієвська, А. Вежбицька, В. Телія та інші. Можемо говорити про період адаптації терміна концепт у сучасному українському мовознавстві. Вважаємо, що існують усі підстави для уведення його до активного словника термінології сучасної лінгвістики.

У сучасному мовознавстві виділяють три основні підходи до розуміння поняття «концепт»:

1) лінгвістичний (представники: С. О. Аскольдов, Д. С. Лихачов, В. В. Колесов, В. М. Телія): так як концепт існує для кожного словникового значення, то його слід розглядати як алгебраїчний вираз значення. Представники цього напрямку розуміють концепт як увесь потенціал значення слова разом з його конотативним елементом;

2) когнітивний (представники: З. Д. Попов, Й. А. Стернін, О. С. Кубрякова): концепт – явище ментального характеру. Представники цього підходу зараховують концепт до розумових явищ та тлумачать його як оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону;

3) культурологічний (представники: Ю. С. Степанов, Г. Г. Слишкін): вся культура розуміється як сукупність концептів та відносин між ними. Представники цього підходу говорять, що концепт є головним осередком культури у ментальному світі людини. Науковці, цього підходу, переконані, що при вивченні концепту, увагу слід приділяти культурній інформації яку він передає. Вони визначають концепт, як базову одиницю культури та яка є її концентратом.

На сьогоднішній день усі мовознавчі підходи до розуміння поняття «концепт» зводяться зазвичай до лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного тлумачення цього явища. Щодо тлумачення двох видів, можна пояснити, що під концептом, як поняттям лінгвокогнітивного явища, слід розуміти «одиницю ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови і всієї картини світу, відображеної в людській психіці» [Бабушкін, с. 90]. А з точки зору лінгвокультурологічного підходу концепт, визначається базовою одиницею культури, є її концентратом [Карасик, с. 80].

На сьогоднішній день існує безліч трактувань поняття «концепт», іноді вони дуже відрізняються один від одного, одні з них вкрай звужені (Ю. С. Степанов, Д. С. Лихачов, В. І. Карасик), інші ж максимально широкі (С. Г. Воркачев, С. О. Аскольдов).

На думку В. І. Карасика, концепт виникає в результаті взаємодії досвіду, відбору на основі критерію цінності та механізму запам'ятовування [Карасик, с. 75]. Ю. С. Степанов говорить, що концепт виникає при зіткненні світу культури та індивіда, що свідчить про те, що це визначення є найвужчим з усіх перерахованих, так як автор дає лінгвокультурологічне тлумачення концепту [Степанов, с. 42].

Таким чином, на сучасному етапі у мовознавстві неможливо відслідкувати єдину думку у трактуванні поняття «концепт» та його можливість характеризувати оточуючий світ. Незалежно від типів концептів, всі вони є структурними ланками, будівельним матеріалом концептосфери певної мови, в якій можна виділити менші утворення.

Дослідники відзначають, що концепт, як категорія, яка є однією з найважливіших для цілої низки гуманітарних наук, характеризується своєю неоднорідністю. Виділяються конкретні й абстрактні, індивідуальні та групові концепти, їх поділ можна продовжити до транскультуральних універсалій.

А. Бабушкін зауважував, що більш детально типологію концептів можна розглянути за наступними ознаками:

- 1) мисленнєві картинки (конкретні зорові образи – собака «німецька вівчарка»);
- 2) схеми (менш детальні образи – дім як помешкання);
- 3) гіпероніми (дуже узагальнені образи – дерево);
- 4) фрейми (сукупність асоціацій, які ми зберігаємо у пам'яті – Новий рік);

5) інсайти (знання про функціональне призначення предмету – виделка); 6) сценарії (знання про сюжетний розвиток подій - пологи);

7) калейдоскопічні концепти (сукупність сценаріїв та фреймів, які пов'язані з почуттями – щастя) [Бабушкін, с. 43-67].

Важливим моментом для розуміння поняття «концепт» є думка про те, що «жоден концепт не виражається у мові повністю» [Гутковський, с. 28-29].

Так, З. Д. Попова та Й. А. Стернин наводять наступні аргументи:

1) концепт – це результат індивідуального пізнання, а індивідуальне вимагає комплексних засобів вираження;

2) концепт не має чіткої структури, він об'ємний, і тому не може бути виражений повністю;

3) неможливо зафіксувати усі форми вираження концепту [Попова, с. 29-30].

На думку В. А. Маслової, «концептосфера – це сукупність концептів, з яких, як з музичного полотна, складається світогляд носія мови» [Маслова, с. 34]. Концептосферу можна описати як польову структуру, у якій є «ядро (когнітивно-пропозиційна структура важливого концепту), приядерная зона (лексичні репрезентації) та периферія (асоціативно-образні репрезентації)» [Маслова, с. 35]. Якщо виходити з того положення, що концепти бувають національними та індивідуальними, то периферія відображатиме індивідуальні концепти, а приядерная зона і ядро – загальнонаціональні і навіть універсальні. Деякі мовознавці тяжіють до думки, що лінгвокультурологічний та когнітивний підходи є одними з провідних для виявлення головних властивостей концептів, а саме, неізолюваність та зв'язність з іншими концептами.

Існує концептосфера української мови, а в ній концептосфера «сім'ї», «політики», «молоді», індивідуальна концептосфера та ін.

Підсумовуючи, аналіз теоретичних джерел показує, що утверджені в мовознавстві підходи до тлумачення понять «концепт» та «концептосфера»

дозволяють з нових позицій розглядати закономірності та особливості кореляції мови, свідомості та культури, а, отже, відкривають і нові аспекти взаємодії когнітивного мовознавства, лінгвокультурології, психології, культурології, філософії. Також з'являється можливість розширити рамки змістовного аналізу мовних явищ, що додає значно більшу глибину і ефективність семантичним дослідженням. Таким чином, дефініцій поняття "концепт" в науковій літературі вже досить багато. При всій різноманітності варіантів тлумачення «концепт» одностайно визнається одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу. Тому, перспективним на нашу думку, є подальше дослідження понять «концепт» та «концептосфера» у різних наукових площинах.

1.3. Методи дослідження мовних конструктів

В. Маслова описала методикку проведення концептуального аналізу спираючись на структурні особливості концепту. Ядро – це словникові значення тієї чи іншої лексеми, які, на думку вченого, укладають великі можливості в розкритті змісту концепту, виявленні специфіки його мовного вираження. Периферія – суб'єктивний досвід, різні прагматичні складники лексеми, конотації та асоціації [Маслова, с. 98]. На думку В. Маслової, «кожен концепт як складний ментальний комплекс охоплює, крім смислового змісту, ще й оцінку, ставлення людини до того чи іншого відображуваного об'єкта...» [Маслова, с. 55].

Р. Фрумкіна та І. Штерн стверджують, що на сьогодні в сучасному мовознавстві відомі чотири типи концептуального аналізу [Сухорольська, с. 253–255].

1. Перший тип пов'язаний із лінгвістичною філософією та антропоцентричною етнолінгвістикою, вивчає відображення понять у мові. Цей тип концептуального аналізу знаходить відображення у двох абсолютно різних галузях. Перша (Н. Арутюнова, Т. Радзієвська) досліджує важливі

філософські поняття, такі як знання, істина, доля, добро, зло в різних контекстах (літератури різних жанрів, різних культур, повсякденного використання, свідомість простих людей тощо). Внутрішній досвід дослідника, життєвий досвід інформантів сприяє полегшенню інтерпретації концепту. Друга галузь першого типу концептуального аналізу представлена етноцентричним підходом до значення слова (А. Вежбицька). У цьому випадку значення розглядають як ментальний об'єкт, аналізують із двох точок зору – антропоцентричної (коли зображує універсальні характеристики людської природи) й етноцентричної (обумовлено особливостями певного етносу). Уважається, що світ не може бути адекватно описаний мовними засобами, оскільки вони накладають певний вид світу (образу світу) на носіїв мови. Кожна мова фіксує свою картину світу. При порівнянні образів світу різних народів, зовсім різні концептуальні структури приходять до відома: одні й ті ж концепції можуть існувати по-різному.

2. Другий тип концептуального аналізу (Т. Булигіна, Р. Розіна) фокусується на аналізі предикативної лексики, модальних часток, квантифікаторів у різних діагностичних контекстах.

3. Концептуальний аналіз третього типу застосовують для всіх видів лексичної одиниць, процедура полягає в поясненні концепту за допомогою формально семантичної мови (І. Мельчук, А. Вежбицька), «анкетування» слів або словосполучень, котрі вербалізують певний концепт (С. Нікітіна).

4. Четвертий тип концептуального аналізу (А. Баранов, В. Сергеев) спрямований на соціальні, політичні та ідеологічні концепти, такі як свобода, справедливість, перемога. Визначає взаємозв'язок між діахронічними змінами в змісті цих концептів і розвиток соціальних ідей, військових доктрин.

Слід зазначити, що В. Маслова визначає такі етапи концептуального аналізу:

1. Визначення преференціальної ситуації, до якої концепт належить.

2. Вивчення лексикографічних визначень. Словникове визначення вважається ядром концепту.

3. Вивчення етимології лексичної одиниці.

4. Вивчення концепту в різних контекстах (у філософії, науці, поезії, прозі, живописі, музиці, скульптурі, метафорі, метонімії, прислів'ях, приказках тощо).

5. Вивчення асоціативних зв'язків лексичних одиниць, котрі позначають концепт.

Отже, загалом концептуальний аналіз спрямований на визначення змісту концепту, побудову структурної моделі концепту та розкриття специфіки його вербалізації в мові. Концептуальну характеристику розкривають через значення лексичних одиниць, їх визначення й контексти використання.

Актуальним на сьогодні залишається в сучасній лінгвоконцептології дослідження концепту за допомогою дефініційного аналізу, який є досить продуктивним і необхідним для вивчення структури концепту й опису сучасної концептуальної системи. Використовуючи дефініції, такий аналіз співвідносить значення певних лексичних одиниць. Словникові дефініції допомагають установити характер і типи значеннєвої структури слів, вони можуть належати до різних семасіологічних підкласів та семантичних розрядів [Уфимцева].

Словникові статті, які описують семантичну структуру концепту, зазвичай містять однотипні й різнотипні дефініції та представляють різні лексико-семантичні варіанти. Схеми побудови лексикографічних дефініцій можуть бути різними, усе залежить від того, яка частина мови і який лексикограматичний розряд фіксується.

На думку П. Денисова, існує три основні види дефініцій, хоча вони можуть нараховувати до 50–60 різновидів: 1) описова, 2) синонімічна й 3) відправна (дериваційна) [Денисов].

Отже, словникові дефініції розглядають як достатньо повне та об'єктивне джерело фіксованого опису концепту. Залучення асоціативного експерименту – одна з особливостей методики аналізу лінгвокультурних концептів. Слід також зауважити, що під час проведення дослідження лінгвіста цікавить система семантичних і граматичних відношень, образи свідомості, мотиви й оцінки. Він насамперед аналізує мовну форму, яку приймає асоціювання, у центрі його уваги – мовні фактори.

На сьогодні в психології актуальні три види асоціативного експерименту [Горошко]:

1) вільний, коли респонденту пропонують відповісти словом – R, що перше спало йому/їй на думку після пред'явлення слова – S, без формальних або змістовних обмежень для слова – R;

2) керований, у якому експериментатор ставить перед респондентом конкретне завдання й обмежує вибір передбачуваної R (наприклад, відповідати лише іменниками);

3) ланцюговий, у якому респонденту пропонують відповісти будь-якою кількістю слів – R R, що спадають йому/їй на думку після пред'явлення слова – S, без формальних або змістовних обмежень для слів – R R.

У методиці дослідження лінгвокультурних концептів використовують метод вільного асоціативного експерименту (ВАЕ). Вільним асоціативним експериментом послуговуються при відтворенні фрагментів мовної картини світу та дослідження специфіки формування національного менталітету. Вільний асоціативний експеримент є найпростішим з усіх асоціативних експериментів і водночас досить ефективним.

Під час асоціативного експерименту реєструють тип реакції, частоту однотипних асоціацій, величину латентних періодів (час, що минув між словом-стимулом і відповіддю учасника експерименту, поведінкові та фізіологічні реакції й ін.). За характером цих даних можна судити про прихований потяг й «афективні комплекси» учасника експерименту, його

установки, а також соціально-біографічні дані (вік, стать, професію, соціальне походження тощо) [Гороко]. Уважається, що на асоціації, отримані у вільному асоціативному експерименті, впливають два фактори «лінгвістичний», тобто певні характеристики самого стимульного слова, і «прагматичний», або вплив особистості самого випробуваного [Горошко].

Уперше асоціативний експеримент проведено в ХІХ ст. Він спрямований на з'ясування індивідуальних особливостей людини, а це означає, що за своєю суттю асоціативний експеримент є психодіагностичної методикою, своєрідним об'єктивним тестом для вивчення особистості [Сухорольська, с. 106]. У ході вільного асоціативного експерименту його учасник виконує такі дії:

– по-перше, від досліджуваного в умовах експерименту потрібні концентрація уваги, готовність до сприйняття стимулу, тому час реагування залежить і від рівня установки, і від готовності до реакції;

– друга дія – це сприйняття слова-стимулу, яке включає впізнавання й розуміння почутого чи побаченого слова;

– третя дія – самоспостереження. Досліджуваний повинен відповісти, які уявлення й думки в нього виникають у відповідь на стимул;

– четверта дія – це формування відповіді.

Висновок до розділу I

Мовна картина світу є різнорівневим, психологічним, логічним мовним явищем, що складається з певних елементів, таких як традиції, вірування, ритуали, обряди, цінності, знання, поняття, уявлення, моделі поведінки, стереотипи та інше. У мовній картині світу за допомоги ключового елементу – слова, знаходять відображення уявлення, вірування, стереотипи, концепти, поняття. Деякі концепти є універсальними, але вони можуть отримувати національно-специфічні особливості під впливом національного менталітету, що і відображається відповідними мовами.

Мова демонструє розбіжності у світогляді та національних менталітетах. Важливою складовою мовних картин світу є концепти. У мовознавстві підходи до тлумачення понять «концепт» та «концептосфера» дозволяють з нових позицій розглядати закономірності та особливості кореляції мови, свідомості та культури, а, отже, відкривають і нові аспекти взаємодії когнітивного мовознавства, лінгвокультурології, психології, культурології, філософії. Також з'являється можливість розширити рамки змістовного аналізу мовних явищ, що додає значно більшу глибину і ефективність семантичним дослідженням. Таким чином, дефініцій поняття "концепт" в науковій літературі вже досить багато. При всій різноманітності варіантів тлумачення «концепт» одностайно визнається одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу. Тому, перспективним на нашу думку, є подальше дослідження понять «концепт» та «концептосфера» у різних наукових площинах.

РОЗДІЛ ІІ. ВЕРБАЛЬНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТІВ «ПРАВДА» - «КРИВДА» В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРНОМУ ДИСКУРСІ.

2.1. Лексична експлікація концепту «правда»

Первісні уявлення про правду, що знайшли відображення у мовній системі народних казок, спираються на глибинне філософське знання й вимагають дешифрації через встановлення логічних конекцій у площині щоденного правового досвіду носіїв усної традиції. Мовні засоби казкового конструкта презентують фольклорне розуміння правди прямо та опосередковано. Прямі індексації здійснюються за допомогою слів, словосполучень, речень з відповідними значеннями. Опосередковані вербалізації константи «правда» транслюють культуроправову інформативність через текстові сегменти, асоціативно пов'язані з практикою ідентифікації явищ, які можна прийняти на віру чи піддати сумніву; фіксаціями викликаних певними фактами емоцій; оцінками співвідношення уявлень про правду та реаліями дійсності.

Поняття «правда» відтворює дух української ментальності. Лексикографічні джерела подають різні дефініції розгляданого поняття. *Правда – 1. Те, що відповідає дійсності. 2. Правдивість, правильність. 3. Справедливість; порядок, який ґрунтується на справедливості; протилежне – кривда. 4. Уживається як назва кодексів середньовічного права. 5. У значенні присудкового слова. Уживається як запитання. 6. У значенні вставного слова [2, 1100]. Правда – 1. Те, що відповідає дійсності, істина; // Певна сукупність достовірних відомостей про що-небудь... // Дійсний стан речей... 2. Правдивість, правильність...3. Справедливість; порядок, який ґрунтується на праведливості; протилежне кривда... [15, VII, 497-498].*

У казках поняття «правда», індексоване відповідним іменником, реалізується у різних значеннях.

1. Правда як реальність. *«Можже, се й є правда, що вони казали?» «Дай це піду до того города, де води нема: може, й то правда; може дам я їм води».*

2. Правда як те, що треба перевірити. *« – А що, – пита, – чи правда, що у вашій слободі родить така капуста, що під одним листом віз сховається?» « – Чи тому правда?».*

3. Колективно визнана правда. *«От пішов той чоловік другу неділю у громаду та й каже, що дочка сказала; так роздумались, що то правда». «Пішов сказав чоловік громаді: роздумалась громада, що правда сьому».*

4. Правда як достовірність, підтверджена очевидцем подій. *«А все це правда, бо я там був і видів на свої власні очі». «Прибіг багач додому і переконався, що Іванко правду казав, бо хата його дійсно згоріла».*

5. Момент правди, зафіксований діячем чи наратором. *« – Ну, оце раз моя правда! – каже дядько». «Увійшли до хати, почали розповідати всю правду...»*

6. Правда як засіб маніпуляцій. *«Ви не хотіли правду сказати, щоб і я страх пережив». « – Сину мій, це все ти дістав для мене, а чому ти правди не казав батькові?» «Скільки літ ти зі мною живеш, а ніколи мені правди не скажеш».*

7. Правда як те, що протиставляється брехні, неправді. *«Бачить баба вже тоді, що не обдурить царевича, та й каже: – Правда, царевичу!». « – Кажуть, що ви, паночку, шукаєте такого чоловіка, який подовжить день. Хочу запитати вас, чи правда. Бо тепер тих брехунів розвелось стільки, що кинь палицю – в брехуна потрапиш». « – Коли це правда, дам тобі тридцять п'ять золотих. Коли брехня – тридцять п'ять палиць».*

2.2. Лексичне вираження концепту «кривда»

Поняття «кривда» відтворює дух української ментальності. Лексикографічні джерела подають різні дефініції розгляданого поняття. У академічному словнику української мови подані такі визначення:

1. Несправедливий учинок щодо кого-, чого-небудь, несправедливе ставлення до когось, чогось; несправедливість (у 2 знач.). Образа, ураза.

2. Те саме, що шкода.

3. нар.-поет. Те саме, що неправда (СУМ, Т. 4, С. 338)

У першому значенні лексема кривда використана у таких прикладах: *«А тепер,— каже, — оцей більший, треба його трішки підрівняти, щоб по правді було! Не можна ж, щоб котромусь із вас кривда була!»* («Лисичка-сестричка»).

У казці «Правда і Кривда» кривдою названий син. Що жив не по справедливості і чинив людям погані речі: *«Так мати синів і назвала: молодшого — Правдою, а старшого — Кривдою.»* («Правда і Кривда»), *«Повечеряли, а що залишилося, Кривда кинув до своєї торби.»* («Правда і Кривда»), *«Кривда вийняв те, що залишилося від братового коржа.»* («Правда і Кривда»), *«Кривда ще мав у торбі кусень коржа.»* («Правда і Кривда»), *«Ще тої ночі Кривда побіг під шибеницю, сів і сидить.»* («Правда і Кривда»), *«Кривда притулився до стовпа.»* («Правда і Кривда»),

Ядерна частина понятійної складової обраного концепту репрезентована такими смислами, як:

«несправедливість»:

1. Абстр. ім. до несправедливий.

2. Несправедливий вчинок, несправедливе ставлення до кого-, чого-небудь. (СУМ, Т. 5, С. 388)

Серед проаналізованих нами казок ми знайшли лише лексему, що відноситься до першого значення, а саме вона показана у прикладі: *«Один хлопець був дуже справедливий, другий — несправедливий, бо де тільки міг, всюди чинив кривду.»* («Правда і Кривда»),

«шкода»:

1. Матеріальні втрати; збитки.

2. розм. Те саме, що пустун.

3. розм. Те саме, що вина 1. Чия шкода, того й б'ють.
(СУМ, Т. 11, С. 478)

До першого значення відносяться приклади: *Мені не шкода паляниці.* («Три брати і кицька»), «*«Яка красна клітка, шкода її лишити!»* («Залізний вовк»), «*Шкода,— каже,— я ще й собі не намолов. Багато вас тут таких валандається!»* («Названий батько»).

Значення «шкода» у розумінні «пустун» у народних казках не виявлено.

До третього значення віднесемо приклади: «*Стали навколішки... Шкода!*» («Кирило Кожум'яка»), «*Недобре,— каже Песиголовець,— шкода шаблі тупити.*» («Шовкова шабля»), «*Прокинувся вранці, глянув на поле, аж знову шкода.*» («Три брати»), «*Ну, бідний брат відробляв потроху, а далі тому ба гачеві шкода стало корови, він і каже вбогому братові —Віддай мені корову назад!*» («Мудра дівчина»),

«неправда» :

1. Те, що суперечить правді, істині; брехня; протилежне п р а в д а .

2. Несправедливі, нечесні, шахрайські вчинки; обман.
(СУМ, Т. 5, С. 365)

В українських народних казках ми спостерігли лише декілька прикладів використання цієї лексеми у першому значенні: «*Хіба ви, отче, з казальниці неправду говорили?»* («Піп і селянин»).

Неправда у народному розумінні є близькою до злочину. Саме така інтерпретація обману відтворена у тексті казки «Брати-близнюки Іван та Йосиф». «...Царю написали, що його жона відьма, бо народила котят. ... Цар відписав, аби їй нічого злого не робили, доки він не повернеться з війни... А мачуха покликала бухгалтера, який міг писати точно так, як цар, заплатила йому великі гроші, і він написав, що вона диктувала. «Пане міністре! Я чув, що моя жона вродила двоє котят. Се означає, що вона

відьма. Відведи її у ліс і убий». У цьому ж тексті вербалізуються уявлення про складність викриття неправди. З'ясування правди потребує від зацікавленої сторони вольових рішень, дієвих вчинків, подолання перешкод і випробувань: молодому цареві доводиться відправитися на пошуки Діда-всевіда, який один може відновити істину. «Дід почастивав і царя, і залізному вовкові дав поїсти, а потім каже: – А тепер слухай, що я знаю. Твоя жона народила двох золотоволосих хлопців, та її мачуха підмінила тих хлопців-близнюків двома котятами, а живі душі закопала в землю. Ті душі вирости золотими яворами, а коли їх мачуха приказала зрубати і спалити, душі двох братиків-близнюків перетворилися у золотокрилих орлів. Мачуха хотіла і твою жону скітити, тому й підробила твоє письмо. Нещасна твоя жона ходила лісами, а як дійшла до моря, зробилася рибою».

«обман»:

1. Неправдиві слова, вчинки, дії і т. ін.

2. чого, який. Хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним, викривленим відображенням її органами чуття; омана. (СУМ, Т. 5, С. 533)

У народних казках віднайдено лише один раз дану лексему, що вживається у першому значенні: «Взяв Іван тоді того коня, що Ірод в нього обманом викрав» («Іван – мужичий син»).

Введення співрозмовника у стан омани відбувається за рахунок перебільшення, зменшення чи замовчування фактів; додавання чи усунення властивостей об'єктів; перестановки, заміни, заміщення або перенесення їх з одного місця на інше; перекручування форми, структури, послідовності реальних подій; довільного ототожнення або ж розчленування об'єктів; неадекватного тлумачення сказаного. Відтворений у казках непроцесуальний вплив на формування помилкової думки переслідує інструментальні та ідентифікаційні цілі. Серед інструментальних провідними є збільшення влади, отримання матеріальної вигоди, уникнення покарання. Ідентифікаційні пов'язані з бажанням врятуватися від ганьби, зберегти

позитивний імідж, захистити самолюбство, псевдопідвищити соціальний статус.

«образа»:

1. Зневажливе висловлювання, негарний вчинок і т. ін., що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю.

2. Почуття гіркоти, досади, викликане в кого-небудь чийсь зневажливим словом, негарним вчинком і т. ін. (СУМ, Т. 5, С. 561)

Лексема «образа» не зафіксована у проаналізованих нами українських народних казках.

2.3. Сміслові наповнення опозиції концептів «правда» - «кривда» в українському фольклорному дискурсі

Опозиція «правда-неправда» («правда-кривда», де «кривда» виступає у значенні «неправда», «несправедливість» [15, IV, 338-339]) є центральною культуро-правовою опозицією казкового масиву. « – А що, дядьку, як лучче тепер жити: чи правдою чи неправдою? – Е-е-е-!.. Де ти тепер знайдеш правду? Нема тепер правди на світі! Тепер крізь одна кривда. – Ні, дядьку! Є правда – правдою лучче жити». « – Скажи, будь ласка, чоловіче, як тепер лучче жити: чи правдою, чи неправдою? – Е-е-е-!.. Добрі люди! Де ви теперечки правду знайшли? Її тепер і в світі нема. Лучче жити кривдою, аніж правдою». « – Нема тут життя, бо моя правда записана на піску, а кривда – на камені». У наведених контекстах абстракти «правда» й «неправда» характеризуються протилежною оцінністю, яка виникає на підставі глибокого відчуття індивідом власної гідності, самоцінності, правоспроможності, адже буття людини великою мірою залежить від співвідношення її можливостей і характеристик середовища, у якому вона перебуває. Емоції, пов'язані з відсутністю перспектив реалізації індивідуальних потреб та інтересів за наявних недосконалих умов життя (неправди, несправедливості, кривди, неповноправ'я), спонукають до пошуків оптимальних параметрів самоздійснення. Суб'єкт фольклорної

традиції осмислює правду як фактор, здатний забезпечити перетворення потенційних можливостей гармонійного існування, породжених бажанням, уявою, мрією, вірою, надією, на реальність. Саме з вищезгаданих причин поняття «правда» й «справедливість» у казках тісно пов'язані. Зокрема, у казці «Про правду і кривду» відновлення справедливості пов'язується з перемогою правди: чоловік, що обстоював правду, добився більших статків і здобув ширше коло прав, ніж той, хто хотів жити кривдою. *« – Ну що, дядьку: ти казав, що кривдою краще жити, ніж правдою; отже ні! Ти тільки купець, а я король – правда кривду переважила! Я забуваю все те, що ти мені робив. Бери собі оці два кораблі з усім добром. А як приїдеш у свій город, розкажуй усім, що краще жити правдою, аніж кривдою».* Казка «Правда і Кривда» містить осмислення вибору неправдивого й несправедливого способу життя як шляху до повної втрати прав. *« – Ага, ти тут, голубчику! – крикнули ворони. – Добре, що ти тут! Давно тебе чекаємо. Ти кривдив людей, брата погубив, нас думав обдурити! Тепер звідси живий не підеш! Прив'язали ворони на шию Кривді мотуз і підтягли вгору. Потім взяли таблицю і написали: «Хто лихою дорогою ходить, на такій і пропаде!»* Так Кривда домандрував, а Правда живе і нині». З точки зору суб'єктів фольклорної традиції, носій правди заслуговує на збільшення прав.

«Як тому правда – половину царства оддаю! Як ні – то мій меч – твоя голова з плеч!». *«– Та чого ж ми таки підемо на суд? Краще давай підемо по дорозі і спитаємо чоловіка, якого зустрінемо: як скаже, так і буде. Ваша правда – уся моя худоба буде вам; моя правда – ваша худоба буде мені».*

Щоб зреалізувати заслужені права, треба довести свою правду. *«Пішов Іван до царя, а там весілля: його старший брат жениться з царівною. Вона ж нікому не хоче сказати правди, бо брати настрахали. Світанок – одразу ж до царя. Розказав, як його старші брати обманули, показав половину персня, а царівна свою половину. Тут же цар наказав гнати геть за брехню старшого і середнього братів. А наймолодший брат оженився з царевою*

дочкою». « – Пресвітлий царю! Ви самі обіцяли мені доньку. Мені не треба вашого золота. – А чим докажеш, що ти убив шаркань? Народ зібрався коло них і слухає їх бесіду. – Чим докажу? – розсердився Іван. – Зараз увидите! Витяг карликову пищавку і почав свистати. Почав народ танцювати. танцюють усі: і старі, і молоді і вівці, і корови, і кури, і гуси, і свині, і цар, і цариця. Танцювали доти, доки на ногах держалися. Потім почав цар просити: – Перестань грати. бо вмираємо. Іван перестав, і цар каже: – Тепер вірю, що то ти убив шаркань».

Представлені у казках абстракти «правда», «неправда» корелюють з культуро-правовими уявленнями про «добро» та «зло». « – Йди, аби я тебе більше не бачив, бо від сьогодні царство не твоє, а моє. Якщо почую, що ти знаходишся в державі, то жити не будеш. За добро ти заплатив мені злом». Синтетичне розуміння правди, зафіксоване казками, охоплює поняття істини, справедливості, добра, порядку, честі та особистої гідності. У казках поняття «честь» спирається на конструкти «правда» й «справедливість». «Так, мали честь легені, бо не зламали свого слова, знайшли і повернули усіх трьох принцес». «А живе вона там, де всі чесні люди живуть і працюють для себе». З точки зору суб'єктів фольклорної традиції, «жити чесно» позначає жити по правді, по справедливості, правильно, без порушення правил. «У багатого батька був один син, а батько нажив худобу неабияк, а таки чесно: багато поту вилилося з нього, багато крові зіпсувалось, поки заблищали у нього в кишені червінці». «Правда погодився жити в палаці, тільки просив, щоб привели і його бідну матір. І жив собі чесно».

Таким чином, когнітивно-семантичні структури правди, справедливості, честі, добра, тісно пов'язані, через це порушення прав суб'єкта у фольклорі завжди розглядається як викривлення правди та справедливості, тобто прояв зла. Наявний в українських народних казках смислокомплекс «правда» об'єднує систему конструктів:

- 1) правда як вірогідна інформація;

- 2) правда як істина;
- 3) правда як справедливість;
- 4) правда як право (визнання правоти, а отже й правоспроможності героя);
- 5) правда як згода.

Соціально-побутові казки увібрали в собі усі основні елементи героїчного та тваринного епосів. У них можна знайти відображення давніх культур людини. У казках про тварин, тотемічні погляди збереглись у образі тварини, яка є помічником, або ж кривдником. Усі анімістичні уявлення втілюються в антропоморфні образи Правди, Кривди, Долі, Недолі, Щастя, Злиднів тощо.

Існує кілька поглядів щодо походження соціально-побутової казки. Одні вважають, що цей жанровий різновид виник на основі чарівної казки, оскільки сюжети ряду чарівних казок пізнього походження будуються на конфлікті між мачухою та пасербицею; є твори, що відображають сімейні чвари та непорозуміння, міжособистісні конфлікти. На думку інших, соціально-побутова казка сформувалась як самостійний жанр, що згодом увібрав фантастичні та чарівні елементи. Але безперечним є тісний зв'язок цих різновидів: «у процесі функціонування і передачі у традиції казкового тексту відбувається постійне варіювання, міжжанрова та внутріжанрова дифузія, в результаті чого виникають нові тексти, що займають проміжне місце між фантастичною та побутовою казкою... При цьому окремі варіанти можуть наближатися до фантастичних, інші — до побутових казок».

Поширені у фольклорі європейських народів суспільно-побутові казки, у центрі яких образ чорта, що намагається обдурити чоловіка, але нерідко сам залишається обдуреним («Як чорт оддячив чоловікові», «Кріпак і чорт», «Як баба чорта дурила»); або в людській подобі наймається до чоловіка на службу, допомагаючи йому розбагатіти нечесним шляхом («Служба за три коржики»). У цих творах чорт зображається не як втілення демонічної сили, а

крізь призму примітивного язичницького уявлення, як сила, що може завдати шкоди, або принести користь.

Відомий і мотив про змагання брехунів, яке виграє той, хто збреше так, що король скаже: «Це — неправда!» Знаходиться дотепний чоловік, який говорить, що пани позичили в нього велику суму грошей, забирає «борг назад»; або ж говорить, що батько царя пас свиней; або що він вижене вельможу із палацу, і йому «пси марша заграють», перемагаючи в змаганні («Це не може бути»). Подібний до нього мотив про вправляння у брехні, коли суперники говорять один одному «чисту правду» про капусту, головки якої вистачає на двадцять п'ять бочок; про качан кукурудзи, якого двадцять волів не можуть зрушити з місця; про мух завбільшки з голубів; про яйце, якого двадцять чоловік не можуть підняти тощо («Брехач та підбрехач»).

У ряді творів цей мотив переходить у неймовірні оповіді, так звані «казки без правди», герой яких хазяйнує зі своїм дідом, поки тато народиться, йде на весілля своєї мами; залишає голову, щоб пильнувала воза, запихає в хату мішки через дірку, зроблену в стіні шилом; лізе на небо по зачепленій за ріг місяця мотузці, зробленій з висівок, пересіяних через сито, яку, для того, щоб злізти, доточує знизу, відрізаючи куски зверху; вгрузнувши в землю, біжить додому по лопату, щоб себе викопати, тощо («Казка без правди»). Ці твори позначені впливом поширених у Європі оповідань про Мюнхгаузена.

Давня українська та перекладна церковно-християнська література теж відіграли значну роль у розширенні тематики народних соціально-побутових казок. У багатьох із цих творів відбився християнський погляд на світ, мораль, людські взаємини; деякі з них містять біблійні вислови чи тлумачення християнських законів. Так, у казці «Мудра баба» відстоюється біблійний принцип, що грошолобство — це зло, яке веде до гріха. Цей закон вкладено в уста старої бабці, яка оминає загублений гаманець із грішми. Вояки, які йдуть слідом за нею, забирають його, але, не бажаючи ділитись,

вбивають один одного. Подібній темі присвячені казки про чоловіка, що отримує чарівний гаманець, з якого сипляться золоті монети. Але закон гаманця такий, що грішми, взятими з нього, людина може скористатись лише тоді, коли кине його у воду. Через свою ненаситність герой цих творів вмирає з голоду серед куп із золотом («Убогий та багатий», «Про бідного багача»).

Біблійна істина про неспроможність людини до кінця сягнути Господню мудрість, та керувати Божим провидінням розкрита у народній казці «Перші бувають останніми, останні — першими». Героями таких творів нерідко постають біблійні персонажі — мудрий цар Соломон, святі та Христові апостоли. У багатьох соціально-побутових казках крізь призму християнського світобачення осмислюються загальнолюдські істини. Вжиті у них анімістично-культові образи слугують тут символами. Такими є антропоморфні образи Щастя із казки «Украдене щастя»; Правди та Неправди («Про Правду й Неправду»); Хліба та Золота («Хліб і Золото»).

Втілення правди та кривди найкраще можна простежити у образах героїв казок. У більшості випадків позитивні герої протиставляються негативним. У казках присутні опозиції такого типу: добрий-злий, свій – чужий, бідний-багатий тощо.

Щодо героїв, то на противагу позитивному персонажу виступають:

- а) реальні особи: цар, король, пан, мачуха, королева тощо.
- б) вигадані персонажі: відьма, змії тощо.

Негативні герої наділені великою кількістю рис: підступність, хитрість, жадібність, агресивність, дурість тощо.

Серед образів, що несуть кривду часто можна зустріти образ багача, який завжди відрізняється посиленою хитрістю та прагненням збагатитись, зазвичай він змальований у протиставленні до бідного селянина, наприклад у казці «Багач без носа»: *«А той багач був дуже хитрий»* [с. 193], часто такий персонаж є горделивий та прагне визнання, як до прикладу у казці «Багач та

хлопець з Розумовичів»: *«Багачеві полюбилося, що його паном називали»* [с. 114]. Окрім багатіїв переважно негативними образами є попи та їх дружини – попаді.

Великий пласт у казковому епосі займають казки про тварин. Його називають одним із найдавніших шарів народної казки. Великий вплив на розвиток цього епосу мали тотемістичні уявлення людей стародавнього часу про навколишній світ. Головні герої таких казок сповнені алегоричного змісту, їх образи вплетені у певні ситуації, у яких вони діють та розкривають власну сутність.

В українському «звіриному епосі» широко представлені дикі тварини, серед яких: вовк, ведмідь, лисиця, заєць, кабан, птахи, водяні тварини тощо. Чимало із вищеназваних образів виникли у часи стародавніх вірувань людей. Усі вони уособлюють певну рису характеру, вдачі людини.

Саме через такі образи ми можемо більш детально проаналізувати об'єктивність правди та кривди у казках про тварин.

Одним із персонажів, який часто вдається до кривди є Лисиця, якій притаманне уособлення такої риси характеру, як хитрість. Ця тварина завжди зображена улесливою та розумною на всілякі вигадки, через що їй вдається обдурювати навіть сильніших від себе звірів. Часто навіть можна зустріти її образ, як доволі злої тварини, яка продумує свої дії задовго наперед. В українських народних казках вона має велику кількість прізвищ: Лисичка-Сестричка, Лисичка-Суддя, Лисичка-Сповідничка, Лисиця-Великопостниця, Лисичка-Кума, Лисиця-Кума тощо.

Перемогу кривди над правдою можна простежити у народній казці «Колобок», саме Лисиця тут є негативним персонажем, адже саме вона з'їла головного героя. У сюжеті казки йдеться про Колобка, який втік від баби з дідом, та на своєму шляху він зустрічає багатьох звірів: зайця, вовка, ведмедя та лисицю. Сюжет має нещасливу кінцівку, адже у ній лисиця перехитрувала

героя *«Ану-ну, ще заспівай! Сідай у мене на язиці, щоб мені чутніше було»* [с. 481] та *«...його – гам! Та й проковтнула»* [с. 481].

Хитрощі Лисиці виявлені у казці «Як Лис показав Вовкові масло», де задля власної безпеки він запропонував вовку спосіб дістати масло, аби той наївся: *«Ану, бери та хлєпчи воду, а насподі є масло; уперед мушиш випити воду, а відтак прийде масло і ти ся його не зможеш від'їсти»* [с. 57].

У казці «Лисичка-Суддя» вона вирішує проблему двох котиків, які не можуть порівну поділити грудку знайденого сиру: *«Та ще й поділитися так, щоб не було кривди ні тому, ні тому, - щоб якраз по правді рівнесенько розділити»* [с. 100]. Вони віддали цей сир лисиці, яка зголосившись їм допомогти, почала над'їдати їх так, що залишились зовсім маленькі грудочки.

У багатьох поряд із Лисицею постає Вовк, часто вони виступають спілльниками, але інколи прагнуть перехитрити один одного.

Виявлення хитрощів Лисиці можна простежити у казці «Як Лис учив Вовка діставати рибу». У цій казці вона неодноразово обманює Вовка, який просить її навчити ловити рибу: *«Мудрость невелика; піди до річки, умочи хвіст у полонку і сиди дождидайсь, поки начіпляється до хвоста риба. А ти сиди і причитуй: «Ловись рибка, все велика та велика!...»* [с. 55], внаслідок цієї науки у Вовка підмерзає хвіст в ополонці та він отримує «на горіхи» від місцевих жителів. Після такої ситуації він прагне помсти для Лисиці, але та запевняє його, що її вини у цьому немає, адже вона сама була побита мужиками з села, внаслідок чого видумує ще одну капость для сіроманця, адже хоче уникнути покарання для себе: *«Та я одурила мужика. Він віз з города рибу, а я прикинулася неживою, лягла поперек дороги, він мене підняв, положив у сани, а я рибку викидала з саней і сама утєкла».* — *«А коли ж вспіла поїсти всю рибу?»* — *«Так там її трошки було. Ти попробуй сам одурить; ось скоро буде їхать іще один мужик»* [с. 56]. Вовк не думавши про те, що його можуть підставити вирішив повторити дії Лисиці, за що був

покараний – помер. У кінці казки поданий коментар Лисиці: *«От так одуриє мужика! Не з твоїм носом, сірий дурень, дурить людей. А ще лагодивсь мені оддячить, а я тобі скоріш оддячила!»* [с. 57].

Лисичка обманула Вовка і у казці «Селянин, Лисичка й Вовк». Аби врятуватись від смерті вона запропонувала чоловіку, до капкану якого попалась, привести замість себе вовка. Видумала історію про те, що зустріла жарену курку, а з'їсти сьогодні не може, адже хто їсть у п'ятницю, то *«ногами землі не дістане»* [с. 68]. Вовк не повірив Лисиці та попросив, щоб та завела його на місце, де можна поїсти і попав у петлю. Лисичка ж з'їла курку, яка випала з рота Вовка, посміялась з нього та й пішла далі.

Але не завжди своєю хитрістю Лисиця приносить кривду іншим звірям, у деяких випадках вона слугує допомогою. Наприклад, у казці «Як Лев утонув у колодязі» вона рятує царство тварин від зла Лева, видумує хитрість аби затягнути його до колодязя, у якому він побачить своє відображення та розізлиться, внаслідок чого: *«Лев тоді ще дужче заричав і прямо з розгону плигнув в колодязь, шубовсь у воду... Лев бовтався там, поки й захльобнувся. Лисиця діждалась, поки лев утон, потім помчалась до звірів»* [с. 93].

Образ вовка можна часто зустріти у ситуаціях з іншими тваринами. Він буває злим, жадібним, ненажерливим, але часто виступає дурним та нездогадливим.

Часто саме Лисиця обдурює Вовка. Наприклад, у казці «Два Вовки й Лис» Вовки попросили Лиса розсудити у кого із них гостріші зуби, в результаті той їм порадив: *«...мені здається тут не слов потреба, лиш діл. Якби ви хотіли трошки погризтися, то легко було би рішити, на чийй стороні перевага»* [с. 270]

Образ Вовка кривдника можемо зустріти у казці «Вовча присяга», де звір завжди робив шкоду господареві, поки не зловився у пастку: *«Прецінь маю тебе! Тепер згинеш в моїх руках»*. Та й далі окладати його палицею. Вовк зачав проситися, а господар каже: *«А ти мав мені серця все таку»*

кривду робити?» [с. 289], у результаті вовки змучені та закривавлені попадали, а лис уникнув бійки.

Цей образ також є неоднозначним, адже часто у казках можна зустріти його «захисником покривджених», він часто допомагає у скрутну хвилину іншим звірям та встановлює між ними справедливість.

Наприклад, у казці «Сірко» сіроманець допомагає домашньому псові заслужити повагу у господаря та пропонує ніби-то вкрати дитину, а пес зможе її врятувати. Після чого Собака вирішив віддячити Вовку та закликав його на весілля поласувати смаколиками, внаслідок чого сіроманця побачили люди і почали гнатись за ним, але цього разу поміг Сірко: *«...ліг на вовкові, наче хоче задушити. Хазяїн каже: «Не бийте вовка, бо ви мені Сірка уб'єте! Він і сам із ним розправиться добре». Ото Сірко вивів вовка аж на поле та й каже: «Ти мені добро ізробив, а я тобі!».* Та й розпрощались. [с. 145]

Часто зображуваним звіром у казках про Тварин є образ Ведмедя. Він часто виступає найсильнішою твариною, незвичайно спритною та розумною. Переважно, він є мудрим жителем лісу, до якого йдуть інші звірі за підтримкою та винесенням мудрого рішення, як це було у казці «Як лев утонув у колодязі», де він виступав суддею громади, який вирішував хто буде йти до Лева: *«Знаєте що, господа? Лев щодня здира нас не менше як десять штук, а іноді і двадцять душ перепсує, а з'їда він мало, одного або двох, не більше, а останні гинуть дарма, бо він кожного разу хватається за свіжину, вчорашнього не стане їсти. Так от, давайте ми устроїм так, щоб він поїдав нас щодня по одному або по два...»* [с. 88].

У багатьох народних казках Ведмідь прагне бути господарем, але часто його обдурено та висміяно, до прикладу у казці «Коза-Дереза» коза налякала місцевих жителів лісу своєю піснею:

*«Я – коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,*

*Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Хвостиком вимету,
Ніжками на двір винесу»* [с. 351].

Аналогічно недогадливим виступає ведмідь у казці «Солом'яний бичок», коли баба з дідом зробили солом'яного бичка та обмастили його смолою, до якої прилипали усі звірі: *«Коли це з темного лісу, з великого бору біжить ведмідь. Наскочив на бичка: «Хто ти такий? – питає. – Скажи мені». А бичок і каже: «Я – бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений»* [с. 280]. Необачний ведмідь розсердився та почав смолу віддирати, через що й попався до дідового погребу.

Інколи Ведмедя дурять навіть беззахисні тварини, до прикладу можна навести казку «Як Заєць ошукав Ведмедя», яка за сюжетом схожа на вищеописану казку «Як лев утонув у колодязі», але на місці злого лева стоїть Ведмідь: *«Був собі в одному лісі ведмідь. Та такий дужий і лютий!... Піде було по лісі і душить і роздирає все, що здибає. Ліс був великий, і звірини в ньому багато, та проте страх пішов на всіх. Адже ж так і року не мине, а в цілому лісі душі живої не лишиться, коли бурмило буде так господарювати»* [с. 93]. У цьому сюжеті образ Ведмедя виступає, як кривдник для усіх жителів лісу.

Висновок до II розділу

Основними загальними рисами концептів «правда» і «кривда» є: підвищена емоційність, ритуальність, реалізація парольної функції мовлення, тобто вживання мовних одиниць символічного значення.

Проведене дослідження концептів «правда» і «кривда» в українських народних казках показало, що відповідні концепти існують у свідомості носіїв української мови як складне цілісне ментальне утворення, яке створює різнопланові уявлення про почуття справедливості та несправедливості. Ці уявлення виражаються різноманітними мовними засобами: окремими лексемами, словосполученнями, пареміями, кліше, метафорами тощо. Окрім цього, концепти «правда» та «кривда» є комплексом інтуїтивних та усвідомлюваних знань про почуття та способом поведінки мовців у різноманітних ситуаціях спілкування.

До лексико-семантичного поля «правда» входить лексема «справедливість», до «кривда»: несправедливість, обман, образа, неправда, шкода.

Проведений аналіз лексико-семантичної рецепції концептів «правда» і «кривда» у мові українських казок не претендує на вичерпну повноту, хоча викладені в ньому спостереження й висновки можуть стати підґрунтям інтегрованого опису однієї з найбільш вагомих семантичних макросистем – лексико-семантичного поля.

ВИСНОВКИ

Художній текст (художня мова, мова художньої літератури, художній стиль) постає як «особливий модус мови», призначений для передачі особливого смислу, який несе мистецтво слова у саме життя. Тобто знаки мови у художньому тексті постають знаками мистецтва і мотивуються його законами, а не законами практичної мови.

Мовною картиною світу називають сукупність зафіксованих в одиницях мови уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, уявлення про дійсність, відображене у значеннях мовних знаків – мовне членування світу, мовне впорядкування предметів і явищ, закладена у системних значеннях слів інформація про світ».

Слід зазначити, що картина світу як сукупність уявлень про довкілля розкривається через мовну структуру, зокрема лексико-семантичну систему мовних одиниць. Саме вербалізований досвід (знання, культура, нагромаджені етнолінгвокультурною спільнотою) створює своєрідну формулу сприймання світу, якою й користується митець, розвиваючи її й наповнюючи новою культурологічною сутністю.

Мовна картина світу формується з окремих мовних образів, під якими розуміємо вербальні відповідники ментальних образів певних предметів, абстракцій чи явищ, що формуються на основі національних концептуально-структурних канонів і лексико-семантичних особливостей відповідної мовної системи.

Центральною культуро-правовою опозицією казкового масиву є опозиція «правда»-«неправда», або ж «правда»-«кривда».

Вищеназвані абстракти характеризуються протилежною оцінністю, яка виникає на підставі глибокого відчуття індивідом власної гідності, самоцінності, правоспроможності, адже буття людини великою мірою залежить від співвідношення її можливостей і характеристик середовища, у якому вона перебуває.

Суб'єкт фольклорної традиції осмислює правду як фактор, здатний забезпечити перетворення потенційних можливостей гармонійного існування, породжених бажанням, уявою, мрією, вірою, надією, на реальність. Саме з вищезгаданих причин поняття «правда» й «справедливість» у казках тісно пов'язані.

В українських народних казках вони корелюють з культуро-правовими уявленнями про «добро» та «зло».

Когнітивно-семантичні структури правди, справедливості, честі, добра, тісно пов'язані, через це порушення прав суб'єкта у фольклорі завжди розглядається як викривлення правди та справедливості, тобто прояв зла.

Соціально-побутові казки увібрали в собі усі основні елементи героїчного та тваринного епосів. У них можна знайти відображення давніх культів людини. У казках про тварин, тотемічні погляди збереглись у образі тварини, яка є помічником, або ж кривдником. Усі анімістичні уявлення втілюються в антропоморфні образи Правди, Кривди, Долі, Недолі, Щастя, Злиднів тощо.

Втілення правди та кривди найкраще можна простежити у образах героїв казок. У більшості випадків позитивні герої протиставляються негативним. У казках присутні опозиції такого типу: добрий-злий, свій – чужий, бідний-багатий тощо.

Щодо героїв, то на противагу позитивному персонажу виступають: реальні особи: цар, король, пан, мачуха, королева тощо; вигадані персонажі: відьма, змії тощо.

Негативні герої наділені великою кількістю рис: підступність, хитрість, жадібність, агресивність, дурість тощо.

В українському «звіриному епосі» широко представлені дикі тварини, серед яких: вовк, ведмідь, лисиця, заєць, кабан, птахи, водяні тварини тощо.

Чимало із вищеназваних образів виникли у часи стародавніх вірувань людей. Усі вони уособлюють певну рису характеру, вдачі людини. Саме

через такі образи ми можемо більш детально проаналізувати об'єктивацію правди та кривди у казках про тварин. Серед втілення образів-кривдників у казках про тварин можна назвати Лицицю та Вовка. Серед образів-правди – Ведмедя, Зайця та ін.

До лексико-семантичного поля «правда» входить лексема «справедливість», до «кривда»: несправедливість, обман, образа, неправда, шкод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аргуткіна О.А. Концептуально-семантичний і функціональний аспекти мікросистеми «число». Автор. дис...канд. філол. наук. – Харків, 2001. – 18 с.
2. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. - Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. 104 с.
3. Балушок В. Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян. Львів; Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць. 215 с.
4. Барвінський О. Історія української літератури: [в 2-х ч.]. Л.: Друкарня Наукового товариства Шевченка, 1921. Ч. 2: третя (народна) доба письменства. 429 с.
5. Білоус П.В. Українська міфологія. Центр оперативної поліграфії газети «Житомир». 1996. 30 с.
6. Боровиковський Л. Повне зібрання творів: балади; пісні; думи; байки й прибаутки; приказки та загадки; твори й переклади російською мовою; листи [упоряд. і прим. С. Крижанівського, П. Ротача; ред. С. А. Крижанівський]. К.: Наукова думка, 1967. 280 с.
7. Будний В. Порівняльне літературознавство: підручник. К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
9. Віннічук А. П. Український фольклор: Навчальний посібник. 2-ге вид., перероблене та доповнене. Вінниця, 2018. 168 с.
10. Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: Навч. посіб. К.: Знання, 2009. 301с.
11. Говорун Т.В. Стереотипізація статі як дилема самопрезентації жінок і чоловіків// Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія Психологія., 2012. №6. 588 с.

12. Голобородько К. Лінгвістичний статус концепту // Лінгвістика: Зб. наук, праць / Укл.: В.Д. Ужченко (наук, редактор) та ін. - Луганськ: Альма-матер, 2003. - С. 16-22.
13. Гордузенко В. Етнонаціональна група як компонент етнонаціональної структури українського суспільства // Соціальна психологія. 2006., № 3 (17). С.173-180
14. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк: Вежа, 1997. 296 с.
15. Давидюк В.Ф. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі). – 2-ге вид., виправл. й переробл. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2010. 448 с.
16. Дарморіз О. Міфологія : навч. Посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 248 с.
17. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції) // Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна. Львів, 2003. Вип. 31. С. 3 - 22.
18. Іваницький А. І. Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненнями та коментарями). Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I—IV рівнів акредитації. Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. 520 с.
19. Калашник В.С. Образно-смілова єдність як засіб і знак у поетичній мовній картині світу // Вісник Харківського національного університету. Серія: Філологія. 2001. №519. Вип.32. С.3-11.
20. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В.И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. научн. тр. Воронеж: ВГУ, 2001. –С. 75–80.
21. Карпенко А. В. Концепт у сучасних лінгво-когнітивних дослідженнях: підходи до визначення та типологія. Сумський

державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка.
[Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25391/1/Karpenko.pdf>

22. Кирчів Р.Ф. Український фольклор у польській літературі. — К.: Наукова думка, 1971.

23. Козачок Я. Вітчизняні традиції сучасного українського фемінізму // Українська література в загальноосвітній школі. 2007. №2. С. 5–10.

24. Колесов В.В. “Жизнь происходит от слова...”. – Санкт-Петербург: Златоуст, 1999. – 368 с.

25. Колесса Ф. Балада про дочку-пташку в слов’янській народній поезії // Фольклористичні праці. К.: Наукова думка, 1970. С. 109—163.

26. Колесса Ф. Українська усна словесність (Загальний огляд і вибір творів) Львів : Накладом фонду “Учітеся, брати мої”, 1938. 646 с.

27. Компоненти опозиції правда / неправда у «Словнику синонімів української мови» // Система і структура східнослов’янських мов. К.: Знання, 2002. С.201-204.

28. Кононенко В. Концепти українського дискурсу. Монографія. Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2004. - 248 с.

29. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія: [монографія] / В.І. Кононенко. – К.: Вища школа, 2008. – 327 с.

30. Концепты и контрасты: монография / Н. В. Петлюченко, С. И. Потапенко, О. А. Бабелюк, Е. Л. Стрельцов и др. ; под. ред. Н. В. Петлюченко. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. 632 с.

31. Корольова В. В. Концепт «кохання» в українській еротичній поезії // Актуальні проблеми слов’янської філології. 2013. Сер. Лінгвістика і літературознавство. Вип. 27, ч. 4. С. 202–210.

32. Краснобаєва-Чорна Ж. Термінополе концепт // Українська мова. 2006. № 3. С. 67-79.

33. Крохмальний Р. Метаморфоза і текст (семантична, структуротворча та світоглядна роль переміни художнього образу): монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 424 с.

34. Купцова Т.А. Архетипні основи гендерних стереотипів в традиційній українській філософії (історико-філософський аналіз): дис. канд. філос. наук: 09.00.05. Дніпропетровськ, 2011. 223 с.

35. Лавриненко С. Т. Лінгвокультурний концепт «правда» в українських народних казках // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2015. Вип. 38. С. 190-195.

36. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Тром'яка та ін. К.: Академія, 1997. 750 с.

37. Мамич М.В. Декодування особистісної поведінки: вербальні і невербальні аспекти // Актуальні проблеми захисту прав і свобод людини в Україні. К., 2000. С. 187 – 194.

38. Медвідь Н.С. Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» К., 2009. 23 с.

39. Мушкетик Л. Персонажі української народної казки 2014.: укр.письменник, 2014. 360 с.

40. Нахлік Є. «І мертвим, і живим, і ненарожденим», і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції / Євген Нахлік; НАН України, Інститут Івана Франка. Львів, 2014. 471 с.

41. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: ескіз української міфології. К.: АТ «Обереги», 1992. 88 с.
42. Нудьга Г. Українська балада. К., 1970. – 258 с.
43. Ошеров С.А. Поэзия «Метаморфоз» // Овидий. Метаморфозы. М., 1977.
44. Пастух Н. А. Зооморфні образи в українському фольклорі. Образ зозулі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.07 «Фольклористика». Львів, 2001. 19 с.
45. Пилинський Ярослав. До питання про жанр історичної пісні / Слов'янське літературознавство і фольклористика. Київ: Наукова думка, 1986. Вип. 15. С. 74–80.
46. Погребенник В. Фольклоризм української поезії (остання третина ХІХ – перші десятиліття ХХ століття) : [посібник]. К.: Юніверс, 2002. 158 с.
47. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
48. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля К., 2006. 716 с.
49. Семашко Т.Ф. Стереотипи української етносвідомості у візуальному секторі поетики Тараса Шевченка // Література та культура Полісся. Сер.: Філологічні науки. 2014. Вип. 75. С. 244-253.
50. Скаб М.В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. Чернівці: Рута, 2008. 560 с.
51. Словник української мови: В 11-ти томах. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т.2. К.: Наукова думка, 1971. 550 с.
52. Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену // Мовні і концептуальні картини світу. К: Логос, 2002. № 7. С. 462–470.

53. Сокіл В. Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. 320 с.

54. Ставицька Л.О. Мовні засоби вираження наскрізного образу як елемента індивідуальної естетичної системи // Семасіологія і словотвір: Збірник наукових праць. К.: Наук.думка, 1989. С.98-102.

55. Степанов, Ю.С. Концепт [Текст] // Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. -М.: Школа "Языки русской культуры", 1997. С. 40-76.

56. Франко І. [Післямова до:] Пчілка Олена. Колядка про дівчину-воячку // Житє і слово. 1894. Т. 1, кн. 2. – С. 284.

57. Франко І. Нові причинки до історії польської суспільності на Україні в ХІХ ст. // Франко І. Я. Зібрання творів. В 50-ти тт. К., 1986. Т. 47.

58. Химович О. Стереотип: теоретико-методологічні підходи до інтерпретації // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2013., №59. С. 66-76.

59. Чижевський Д. І. Історія української літератури [від початків до доби реалізму] К.: Академія, 2003. 568 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балади. Родинно-побутові стосунки/ Вступ. ст. О. Дея. К., 1988. 524 с.
2. Березовський Іван. Історичні пісні українського народу / Іван Березовський // Історичні пісні / упорядкування і вступна стаття І. Березовського, М. Бродіної, В. Хоменко; за редакцією М. Рильського, К. Гуслистого. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. С. 7–58.
3. Дей О.І. Українська народна балада / Дей О.І. К.: Наукова думка, 1986. 263 с.
4. Дунаєвська Л. Українська народна казка. К., 1987. 127 с.
5. З живого джерела. Українські народні казки в записах, переказах та публікаціях українських письменників / Упоряд., літер. обробка, вступ. ст. Л. Дунаєвської. К., 1990. 512 с.
6. Калинова сопілка: Антологія української народної творчості [збірник текстів / упорядкування, передмова, статті та примітки О.Ю. Бріциної, Г.В. Довженок, С.В. Мишанича]. К.:Веселка, 1989. 615 с.
7. Народні думи, пісні, балади / Вступ. ст. В. Яременко. К., 1970. 535 с.
8. Соціально-побутова казка / Передм. О. Бріциної. К., 1987. 382 с.
9. Українські народні казки. - Авт. - упоряд. Н. В. Хаткіна. Донецьк: БАО, 2007. 400 с.
10. Українські народні казки. К.: Веселка, 1990. 282 с.
11. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія.К.: Либідь, 1991. 640 с.
12. Франко І. Зібрання творів: у50 т. К.: Наукова думка, 1976–1986.

АНОТАЦІЯ

Пасічник Альона. Об'єктивація концептів «правда» - «кривда» в українському фольклорному дискурсі. – 48 с.

У магістерській роботі було проаналізовано об'єктивацію правди та кривди в українському фольклорному дискурсі. Було визначено поняття мовної картини світу. З'ясовано історію терміну «концепт». Досліджено поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних праць. Виявлено концепти «правда» та «кривда» в українських народних казках.

Ключові слова: мовна картина світу, мовний образ, концепт, лексика, правда, кривда, добро, зло.

SUMMARY

Pasichnyk Alona. The objectification of concepts is a real shame in Ukrainian folklore discourse. - 48

The master's thesis analyzed the objectification of truth and wrongdoing in Ukrainian folklore discourse. The concept of the linguistic picture of the world was defined. The history of the term "concept" has been clarified. The concept of "concept" in the paradigm of modern linguistic works is investigated. The concepts of "truth" and "resentment" in Ukrainian folk tales are revealed.

Keywords: linguistic picture of the world, linguistic image, concept, vocabulary, truth, hurt, good, evil.